

ОРГАНІЗАЦІЯ З БЕЗПЕКИ І СПІВРОБІТНИЦТВА В ЄВРОПІ — міжнародна організація, що об'єднує 57 держав-учасниць із Європи, Північної Америки та Азії. Основною метою діяльності ОБСЄ (англ. аббревіатура — OSCE) є забезпечення безпеки і стабільності, миру та демократії, попередження і врегулювання конфліктів мирним шляхом (див. також [Колективна безпека](#)).

Становлення ОБСЄ та її принципи

Становленню ОБСЄ як організації передувала [Нарада з безпеки та співробітництва в Європі \(НБСЄ\)](#), що розпочалася 3 липня 1973 у Гельсінкі за участі 35-ти держав. Спочатку міністри закордонних справ представляли позиції своїх країн з питань безпеки і співробітництва в Європі, потім у м. Женева (Швейцарія) був підготовлений проект Підсумкового акту НБСЄ (Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe), який 1 серпня 1975 підписали у Гельсінкі глави держав та урядів 33-х європейських держав, а також США та Канади. Підсумковий акт НБСЄ став ключовим документом для подальшої низки зустрічей щодо безпеки і співробітництва та закріпив 10 принципів (декалог), яких держави мають дотримуватися у своїх стосунках із громадянами. Вони відтворюють положення Статуту ООН, однак при цьому доповнюють їх, зокрема принципами про непорушність кордонів, повагу до територіальної цілісності держав, повагу до прав людини, зокрема й свободу думки, совісті, релігії та переконань. Разом із положеннями Статуту ООН вони є основоположними принципами сучасного міжнародного права.

Протягом 20 років Нарада з безпеки і співробітництва в Європі діяла як багатосторонній форум на найвищому рівні для проведення діалогу та переговорів між країнами Заходу і Сходу з питань безпеки і врегулювання конфліктів, ґрунтуючись не на міжнародно-правовій, а на політичній угоді, якою є Підсумковий акт НБСЄ. Із завершенням «холодної війни» постало питання про інституціоналізацію НБСЄ і перетворення її у повноцінну міжнародну організацію. Перші кроки на цьому шляху зроблено 21 листопада 1990, коли глави держав та урядів країн-учасниць підписали Паризьку хартію для нової Європи. Цей документ не лише повторив основоположні принципи, раніше закріплені в Підсумковому акті НБСЄ, але й значно розвинув їхнє значення — на перше місце виведено принцип поваги до прав людини, а також питання демократії та верховенства права.

Згідно із Паризькою хартією, ніхто не може бути підданий катуванням чи нелюдському або такому поведженню і покаранню, що принижує гідність, свавільному арешту або утриманню під вартою; кожна

людина має право знати свої права, брати участь у виборах, користуватися своїми економічними, соціальними і культурними правами, а також мати право на справедливий суд, свободу думки, слова, совісті, віросповідання, асоціацій і мирних зібрань, пересування, на власність та зайняття підприємницькою діяльністю.

Структура та завдання ОБСЄ

До основних завдань ОБСЄ належать:

- виконання всіх зобов'язань, взятих НБСЄ;
- створення системи загальної безпеки;
- попередження конфліктів та заохочення і розвиток превентивної дипломатії;
- сприяння зміцненню прав і основних свобод людини, мирному врегулюванню спорів і конфліктних ситуацій;
- розвиток співробітництва у напрямі утвердження ринкової економіки.

ОБСЄ має розгалужену внутрішню структуру, її інститути та органи поділяють на три групи: органи для проведення переговорів і прийняття рішень, оперативні структури та інститути, а також органи, пов'язані із ОБСЄ.

ОБСЄ і Україна

Україна є учасницею ОБСЄ від 30 січня 1992 року. Вона бере активну участь у роботі всіх колективних керівних органів організації, активно взаємодіє з інститутами ОБСЄ: Верховним комісаром у справах національних меншин, Бюро з демократичних інститутів і прав людини, Представником ОБСЄ з питань свободи засобів масової інформації.

Агресія збройних сил РФ щодо України грубо порушує основні принципи ОБСЄ. У відповідь на звернення уряду України щодо вторгнення на територію Автономної Республіки Крим 21 березня 2014 року Постійна Рада ОБСЄ прийняла рішення про розміщення в Україні Спеціальної моніторингової місії міжнародних спостерігачів ОБСЄ. Мандат місії діє на всій території України у межах її міжнародно визнаних кордонів.

Первісно Спеціальну моніторингову місію розміщено на 6-місячний термін, однак її мандат може бути продовжений на наступні аналогічні періоди за рішенням Постійної Ради на прохання України. До складу Спеціальної моніторингової місії спочатку увійшло 100 цивільних спостерігачів, яких розмістили у Дніпрі, Донецьку, Івано-Франківську, Львові, Луганську, Одесі, Харкові, Херсоні, Чернівцях із штаб-квартирою в Києві. Відповідно до звіту Спеціальної моніторингової місії,

станом на березень 2021 року її чисельність становила 730 цивільних неозброєних спостерігачів із 44 держав-учасниць ОБСЄ, з них 550 осіб — на Сході України. Спостерігачі щодня надавали звіт державам-учасницям ОБСЄ, від яких вони направлені до місії (звіти доступні англійською, українською і російською мовами).

Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ зазнавала постійної критики з боку українських політичних і громадських діячів та засобів масової інформації, які звинувачували керівництво місії у небажанні бачити докази російської військової присутності на Донбасі, а спостерігачів — у заангажованості та необ'єктивності. Така критика обґрунтована й тим, що у складі місії залучено 39 громадян РФ, що спонукає недовіру до висновків і звітів Спеціальної моніторингової місії. Загалом ОБСЄ намагалася сприяти політичному врегулюванню конфлікту, зокрема на основі Мінських угод. Проте повномасштабне вторгнення Росії в Україну в 2022 році суттєво ускладнило ці зусилля. Серед інших викликів для ОБСЄ у зв'язку з російською війною в Україні: здатність ОБСЄ ефективно реагувати на агресію Росії обмежена через її мандат, який не передбачає застосування військової сили; принцип нейтралітету, який є одним з основних принципів ОБСЄ, ускладнює організації зайняти більш однозначну позицію щодо

агресора

Виклики для ОБСЄ у зв'язку з війною РФ проти України:

- можливість ефективно реагувати на агресію Росії обмежена через її мандат, який не передбачає застосування військової сили;
- принцип нейтралітету, який є одним з основних принципів ОБСЄ, ускладнює організації зайняти більш однозначну позицію щодо агресора;
- РФ як постійний член Ради Безпеки ООН і впливовий гравець в ОБСЄ часто використовує своє право вето для блокування рішень, спрямованих проти неї.

Рекомендована література

1. Постанова Верховної Ради України № 351-V від 16. 11. 2006 р. «Про проведення Шістнадцятої щорічної сесії Парламентської асамблеї Організації з безпеки та співробітництва в Європі» // Відомості ВР України. 2007. № 2;
2. Україна та міжнародні організації: Інформ.-довідк. вид. К., 2010.

Е. В. Шишкіна

Бібліографічний опис:

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) / Е. В. Шишкіна // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-75632>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).